

Bir ülkede makroekonomik göstergeler iyi olduğu sürece tarım sektörü de gelişir, çünkü ekonomisi iyi olan tüm ülkelerde tarım sektörü de gelişmiştir.

III. MAKROEKONOMİ VE TARIM POLİTİKASI

3.1. Giriş

Makroekonomi, ekonomiyi bir bütün olarak ele alır ve onun nasıl çalıştığını inceler. Tarımın makroekonomisi ise genel ekonomik politikalar ile tarım arasındaki ilişkiyle ilgilenir. Hatta bazı ekonomistler, bunu biraz daha geniş tutarak dünya ekonomisi ile tarım arasındaki ilişkinin de dikkate alınması gerektiğini belirtmektedirler. Makroekonominin tarıma olan etkisi son 40-50 yıl içerisinde daha açık olarak görülmeye başladı. Makroekonomik ve uluslararası ekonomik politikalarındaki değişimler tarımı yeni bir devire taşımış bulunmaktadır. Ayrıca bu değişimler, bu çağa ait tarım politikalarını geride bıraktırmıştır. Bu ifadeler değişimlerin önemini belirtebilmek için biraz abartılmış olmasına rağmen, şurası açık ki makroekonomi politikasının tarım üzerine önemli bir etkisi var olmuştur ve var olmaya da devam etmektedir. Bu bölümde:

- tarımın makroekonomik politikalarla ilişkisi belirlenecek,
- makroekonomik politikalara temel oluşturan teoriler kısaca özetlenecek ve
- makroekonomik değişkenlerin tarıma etkisi izah edilecektir.

Tarımın ekonomi içerisindeki yeri ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Örneğin Türkiye’de tarım sektörünün ekonomi içindeki payı % 6, AB’de % 2, ABD’de ise %1’dir. Ülkeler ekonomik anlamda geliştikçe, tarımın ekonomi içerisindeki payı azalmaktadır. Bu ifade, ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde tarımın öneminin azaldığı anlamına gelmemektedir. Çünkü bu ülkelerin bir kısmı Örneğin Amerika Birleşik Devletleri kendi nüfusunun tarımsal ürünler açısından ihtiyacını karşıladığı gibi, diğer ülkelere de tarımsal ürün ihracatı yapmaktadır. Fakat tarımın ekonomideki payı azaldıkça, makroekonomik politikaların hedefi daha çok tarım dışı sektörler olmakta ve böylece, makroekonomik politikalar tarım sektörünü dolaylı etkilemektedir.

Makroekonomik politika, belirli makroekonomik hedeflere ulaşmak için mevcut teorilere uygun olarak üretilecek araçların kullanılmasıdır. Örneğin ekonomik teori, para hacminin artırılmasının enflasyonu körüklediğini söylüyorsa, enflasyonu durdurmak için yine teorinin önerdiği parasal ve mali politika araçlarını kullanmak gerekecektir. Bu durumda kamu harcamaları kısıılırken vergi gelirlerini artırıcı mali politikalar, para arzı azaltılırken piyasadaki parayı çeken faiz ve karşılık oranlarını yükselten parasal politikalar takip edilecektir. Çünkü enflasyon oranının aşağı çekilmesi için, toplam talepteki artışın azaltılması, bunun içinde vergi ve faiz

oranlarının yükseltilerek bireylerin ve kamu kuruluşlarının tüketim harcamalarının azaltılması gerekmektedir.

Makroekonomik politikalar, toplam gelir, istihdam, genel fiyat seviyesi, ücretler ve döviz kurları gibi makro değişkenleri etkileyen parasal, mali ve yapısal politikalardır. Bu politikalar, özellikle enflasyon, işsizlik, ücret, mübadele ve faiz oranı ile ilgilenir. Tarımın ve ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak arzu edilen doğru makroekonomik politikalara sahip olmak kolay değildir ve çok az sayıda ülke bu politikaları doğru olarak takip edebilmektedir. Çok sayıda ülke, makroekonomik politikalarının başarılı olmamasından dolayı:

- bütçe açıkları,
- yüksek enflasyon,
- paranın değer kaybetmesi,
- yüksek işsizlik veya gizli işsizlik oranı,
- aşırı bürokrasi,
- ticaret açıkları,
- yabancı para azlığı,
- zamanında ödenmeyen iç ve dış borçlar ve
- ekonomik ve politik istikrarsızlık gibi hususlarda sıkıntı içindedirler.

Makroekonomik değişkenler tarımı büyük ölçüde etkilemektedir. Örneğin, enflasyondan dolayı fiyatların sürekli yükselmesi, yerli malların yabancı para cinsinden pahalalanması ve yabancı malların TL cinsinden ucuzlaması sonucu tarımsal ihracata olumsuz, tarım ürünleri ithalatına olumlu yönde bir etki yapar. İthal edilen tarımsal ürünlerin çoğu kentlerdeki tüketiciler tarafından tercih edildiğinden, sonuçta çiftçiler bu durumdan olumsuz yönde etkilenirken, tüketiciler kazançlı çıkarlar.

Makroekonomi ile tarım arasında güçlü bir bağ olması ve tarımla ilgili kurumların takip ettiği tarımsal politikaların etkisinin makroekonomik politikalar tarafından azaltılması gerçeğine rağmen, genel olarak ne tarımsal kuruluşlar ne de çiftçiler makroekonomik politikaların oluşmasında fazla bir etkiye sahiptirler. Özellikle ekonomisinde tarımın önemli bir yer tuttuğu gelişmekte olan ülkelerde, makroekonomik politikaların yalnızca ekonomistlerin ve tarımın dışındaki karar mercilerinin eline bırakılmayacak kadar büyük öneme sahip olduğu bilinmelidir.

Makroekonomi, gelişme hedeflerine ulaşmadaki başarı ve başarısızlığın önemli bir belirleyicisidir. Bu gelişme hedefleri:

- istikrarlı fiyatların ve tam istihdam şartlarının olduğu bir ortamla birlikte milli gelirdeki büyüme ve
- yeterli miktarda kaliteli gıda ve tekstil ürünlerinin uygun fiyatlarla arz eden, fakirliği azaltan ve kişi başına geliri artıran etkin bir tarımdır.

Anlamlı makroekonomik politikaların neler olduğu, nasıl uygulanacağından çok daha iyi bilinmektedir. Tarımsal gelişme için uygulanacak makroekonomik reçete nispeten basit ve açıktır. Gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı zorluk, anlamlı politikalar geliştirmek için disiplin ve politik çevreyi bir araya getirmekte ortaya çıkmaktadır. Ancak güçlü birtakım oluşumlar yani güçlü ve istikrarlı hükümetler, gelişmekte olan ülkelerdeki büyümeyi yavaşlatan, ekonomik istikrarsızlık ve eşitsizlik oluşturan anlamsız ve kendi içinde tutarsız makroekonomik politikalardan uzak durmasını sağlayabilir. Böylece, ülkenin ekonomik gelişmesinde rol alan ve makroekonomik politikalardan etkilenen fert, aile ve firmalar sağlıklı kararlar verebilirler.

Mali, parasal ve yapısal politikalar başlıkları altında önce bu politikaların tanımları yapılacak ve enflasyon, faiz oranı, ücret, işsizlik ve döviz kurları gibi ilgili değişkenlerle ilişkileri belirlenecektir. Daha sonra, bu makroekonomik politikaların tarımla olan bağı ve tarımsal ürün piyasasına etkileri tartışılacaktır.

3.2. Mali Politikalar

Mali politikalar, hükümetin gelir ve harcamalarının belirlenmesi, bütçe açık ve fazlalıkları arasındaki dengenin sağlanması ve milli gelir ve istihdam gibi değişkenlerle ilgilidir. Yirminci yüzyıl öncesinde ve ilk çeyreğinde ülkeler, arz kendi talebini üretir mentalitesini işleyen “**Say Kanunu**” teorisine güvenerek toplam arz-talep dengesine çok az dikkat ettiler. Bu kanuna göre; insanlar ellerindeki kaynakları kullanarak ürettikleri ürünleri sadece bunun karşılığında bir şeyler satın almak için piyasaya getirirler. Böylece, üretilen mal ve hizmetlerin toplam değeri olan çıktı akışı, girdi ödemeleri akışına (ücretler, maaşlar, kiralar, kârlar, patentler) eşit olur. İleriye dönük tüketim olarak bilinen planlanan tasarrufların, geleceğe ait çıktı akışını sağlayacak dayanıklı girdiler için yapılan yatırıma eşit olduğu varsayılır. Fakat tüketim ve yatırıma olan toplam talep akışı, üretilen mal ve hizmetlerin toplam arzından daha az olduğunda periyodik olarak ekonomik durgunluk ortaya çıkar. Bu durgunluğun en büyüğü 1930’lu yıllarda yaşanmıştır.

Ünlü İngiliz ekonomist John Maynard Keynes, ekonomide durgunluk olduğu zaman hükümetin likidite kolaylığını sağlayabileceğini ifade etmiştir. Çünkü arzu edilmeyen ekonomik beklentiler ve diğer sebeplerden dolayı insanlar, yatırımcıların yapmak istedikleri yatırımlardan çok tasarruf ederler. Yani tüketim ve yatırıma yönelik toplam talep, mal ve hizmetlerin toplam arzından daha az olduğu zaman, tam istihdamı sağlamak için hükümet harcamaları talebi artırıcı bir rol oynayabilir.

Toplam (aggregate) talep, gayri safi yurtiçi üretim (Y_d) olarak ifade edilebilir. Bu yurtiçi üretim, yurtiçi tüketim (C), yurtiçi yatırım (I), hükümet harcamaları (G), ihracat (X) ve ithalat (M) tarafından oluşturulur.

$$Y_d = C + I + G + X - M \quad (1)$$

Tüketim, gelirin bir fonksiyonu olarak ifade edilebilir.

$$C = C_0 + c Y_d \quad 0 < c < 1 \quad (2)$$

Burada C_0 gelirin sıfır olduğu noktadaki tüketim miktarıdır.

Keynes modeline göre; mal ve hizmetleri arz edenlerin, her ne kadar talep edilirse onu arz etmeye istekli oldukları varsayıldığından, toplam talep kendi arzını üretir. Bu durumda denge noktasında milli gelir (Y) aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$Y_d = Y_s = Y \quad (3)$$

Eğer c tüketim eğilimi olarak kabul edilirse, $s = 1 - c$ de tasarruf eğilimi olur. İki ve üçüncü eşitlik birinci eşitliğe ikame edilirse,

$$Y = A + G/s \quad 0 < s < 1 \quad (4)$$

olur. Burada A, mali politika tarafından doğrudan etkilenmeyen tüm değişkenleri kapsar. Son eşitliğin ima ettiği iki önemli husus vardır. Bunlar;

- Toplam talep, tam istihdamdaki toplam talepten az olursa hükümet piyasa talebini artırarak oluşmuş olan eksik talebi gidererek boşluğu doldurabilir.
- Ekonomiyi canlandırmak için hükümetin mali politikası, eğer tasarruf eğilimi 0'a ulaşıyorsa, geliri artırmada ve tam istihdama getirmede en etkili araç olacaktır.

Hükümet harcamalarındaki 1 TL'lik artış, geliri $1/s$ kadar artıracaktır ki buna “**keynes çarpanı**” denilmektedir. Bu durumda, tüketim eğilimi 1,0'e yaklaştıkça yani üretilenin hepsi tüketildiğinde hükümet harcamaları geliri yükseltmede en etkili olur.

Yukarıda kısaca anlatılan Keynes Ekonomisi, yüksek orandaki işsizlik ve boş endüstri kapasitesi olarak tanımlanan durgunluk ve çöküşte ekonomiyi düzlüğe çıkaracak

kullanışlı ve kavramsal bir çerçeveyi çizmektedir. Fakat çoğu zaman, Keynes Ekonomisi, yatırım yerine tüketim için yapılan kronik hükümet harcamalarını haklı çıkarmak için kullanılmıştır. Örneğin, tasarruf ve yatırım temeline dayanmayan ulusal emeklilik programları, anlamlı bir program olarak görünmektedir. Hâlbuki gerçekte olan ise genç insanlardan alınan vergilerle oluşan emeklilik programları vasıtasıyla yaşlı kişilerin emeklilik ödemelerinin yapılmasıdır. Bu tip politikalar tasarruf eğilimini azaltırken Keynes çarpanını yükseltir. Fakat eğer $s, 0$ 'a ve dolayısıyla birim hükümet harcamasından gelen gelir çarpanı $1/s$ sonsuza yaklaşırsa, üretilen her şey tüketilir ve sonsuz nominal gelirin sonucu sadece enflasyon olur. Tasarruf olmadan yatırım yapılmaz, reel gerçek sermaye oluşmaz ve gerçek büyüme olmaz. Tam istihdam ekonomisinde geniş hükümet açıkları özelliğini taşıyan Keynes Ekonomisi, kaçınılması gereken bir durumdur. Keynes'e ait açık harcama iktisadi durgunlukta uygun olabilir. Fakat bu şekilde tüketim için para pompalama tam istihdam ekonomisinde devam ederse, enflasyon baskısını ve ekonomik durgunluğu (stagflasyon) getirir.

Birinci petrol şokunun etkisiyle 1970'li yıllarda ABD'de ekonomik büyüme yavaşlarken enflasyonun artması, makroekonomik politikaların yeniden gözden geçirilmesi eğilimini artırdı. Toplam talebi canlandırıcı politikalar yerine, ekonomik büyümeği artırmak için üretim kapasitesini ve verimliliği artırıcı politikalar üzerinde durulmaya başlandı. İşte bu dönemde Keynes modelinin anlamsızlığına reaksiyon olarak çıkan arz yanlı ekonomi politikaları, tam istihdam ekonomisinin uygulanmasını teşvik etmektedir. Bu ekonomi politikası, "**Harrod-Domar Büyüme Modeliyle**" temsil edilmektedir. Denge noktasında yatırım (I) tasarrufa (S) eşittir (Eşitlik 5). Yatırım, sermayedeki net değişim olarak kabul edilmektedir (Eşitlik 6). Ortalama ve marjinal çıktı-sermaye oranı, 7. eşitlikte gösterilmektedir. Bu oran sistemin, beşeri ve fiziki sermayeyi çıktıya çevirmedeki etkinliğinin bir ölçüsüdür. Ortalama ve marjinal tasarruf eğilimi 8. eşitlikte tanımlanmıştır.

$$I = S \quad (5)$$

$$I = \Delta K \quad (6)$$

$$(Y/K) = (\Delta Y / I) = g \quad (7)$$

$$S = sY; s = (S/Y) \quad (8)$$

Burada r 'yi $(\Delta Y / Y)$ üretimdeki büyüme olarak belirlenir ve yukarıdaki 7. eşitlik yeniden yazılırsa, aşağıdaki 9. eşitlik elde edilir.

$$r = (\Delta Y / Y) = (I / K) = (S / K) = (Y / K) * (S / Y) = gs \quad (9)$$

Milli hasıla veya reel gelir $g*s$ oranında büyür. Eğer $g = 0,2$ ve $s = 0,3$ olarak varsayılırsa üretim, $0,2*0,3 = 0,06$ yani % 6 oranında yıllık olarak büyür. Yüksek orandaki tasarruf ve yatırım eğilimi (s), kaynakların etkin kullanımı ile (yüksek “ g ” değeri) birleşince yüksek büyüme oranı sonucuna varılır. Böylece Keynes modelinin tam tersi bir durum ortaya çıkar. Eğer planlanan tasarruflar, yatırımlarla aynı seviyede olmaz ise, kamu sektörü zorlayıcı tasarruf ve yatırımcı olarak ortaya çıkabilir. Bu müdahale durumuna göre ekonomik büyüme yüksek, düşük veya istikrarsız olabilir. Fakat hükümet tarafından zorunlu olarak yapılan tasarruf ve peşinden gelen yatırımlar, yukarıdaki en son eşitlikten alınacak derslere dikkat edilerek en fazla gelir getirecek en etkin yerlere yapılmalıdır.

ABD’de 1980’li yıllarda Reagan’ın iktidar olmasıyla yürürlüğe konulan bu arz yanlı ekonomik politikalara “**Reagonomics**” adı verilmiştir. Bu politikaların ABD’de daha sonra İngiltere’de uygulanması başarılı sonuçlar vermiştir.

Mali politikada öngörülen kural, hükümet bütçesinin ekonomik durgunlukta açık vermesi ve fakat tam istihdam ekonomisiyle dengede olmasıdır. Bütçe açığı, büyüyen bir yük olmadan, milli gelirdeki büyüme oranı ile aynı oranda büyüyebilir. Fakat bütçe dengede veya tam istihdamda fazlalık verir durumda olmalıdır. Sermaye yetersizliğini gidermek için dış kaynaklardan yapılacak borçlanma, sadece eğer bu borçlanmadan beklenen gelir alınan kredinin maliyetini aşarsa savunulabilir. Yoksa borçlanma gelecek nesiller için büyük bir yükür.

Kısaca tasarruf ve bu tasarruflardan yapılan yatırımın, yüksek gelir getiren altyapı, eğitim ve gelişmiş teknolojiyi icat edecek bilime yapılması ekonomik büyüme açısından çok önemlidir. Çoğu zaman geleceğe yönelik tüketim ve değerli yatırımlarda özel sektör kamu sektöründen daha iyi olduğundan, hükümetler harcamalarını, kamu mallarının yatırımına yani güvenlik, yol, eğitim, tarımsal araştırma ve yayım ve ihtiyacı olanlara gıda yardımı gibi konulara yönlendirebilir.

3.3. Parasal Politikalar

Para politikası, para arzının kontrolü ile ilgilidir. Para arzının kontrolü:

- para basarak,
- banka borç-depozit oranlarını kontrol ederek,
- hükümet tahvillerini alıp satarak,
- yabancı yatırım ve krediler üzerinde düzenleme yaparak ve
- diğer yöntemlerle sağlanabilir.

Para arzı, reel mal ve hizmet üretim değeri artışından daha hızlı artırılırsa, genel fiyat seviyesinin yükselmesi olarak ifade edilen enflasyona sebep olur.

Keynesin makroekonomik analizleri, enflasyon hakkında çok az ve hatta hiçbir bilgi vermez. İlave yatırım ve hükümet harcamaları, atıl kapasite olduğu müddetçe enflasyona sebep olmaz. Böylece önceki mal ve hizmetlerin şişirilmiş değerlerinden ziyade gerçek mal ve hizmetlerde ilave gelir ortaya çıkabilir. Keynes modeli üzerindeki güvensizlik, milli gelir ve enflasyonu açıklayan “**para miktarı teorisinin**” ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aşağıdaki 10. eşitlikte M para arzı, V paranın dönüşüm hızı, P genel fiyat seviyesi, Q reel mal ve hizmet üretimi ve Y ise nominal mal ve hizmet üretim değeridir.

$$M*V = P*Q = Y \quad \text{veya} \quad P = M*V / Q \quad (10)$$

Bu eşitlik basit bir denklik olmasına rağmen, enflasyonla ilgili çok önemli bilgiler verir. Burada P, ekonomideki bütün malların fiyat ortalamasıdır ve mal ve hizmetlerin ağırlıklı ortalaması alınarak hesap edilir. Bu yüzden P’deki bir artış bütün malların fiyatlarının arttığı manasına gelmez. Sadece fiyatların ağırlıklı ortalaması artmıştır denilebilir. Yukarıdaki eşitlikten de görülüyor ki genel fiyat seviyesi, paranın verilen belli bir devir hızında (V) para arzı ile doğru, mal miktarı ile de ters orantılıdır. Bu paranın devir hızı çok çeşitli faktörlerin etkisiyle değişir ve kolay tahmin edilemez. Fakat enflasyon baskısı ve güçlü beklentilerin olduğu zaman hızlanmaya meyillidir.

Örneğin petrolün daha yüksek fiyatlarla ithal edilmesi, cömertçe arttırılan işçi ücretleri veya tarımsal üretimde yaşanan olumsuzluklar enflasyonu artıran bir etkiye sahiptir. Fakat teorik olarak bunlar para arzındaki artışla desteklenmedikçe genel fiyat seviyesinde bir artışa sebep olmazlar. Para arzında değişme olmazsa, diğer fiyatlar aşağı doğru çekilerek genel fiyat seviyesini değiştirmeksizin bırakırlar.

Bu teoriye rağmen, enflasyona neden olan güçler enflasyon sonucunu doğurur. Çünkü ücretlerde veya petrol fiyatlarındaki artış, reel üretim seviyesini düşürmeye meyillidir. Buna ilave olarak hükümet, enflasyona neden olan güçlerle uzlaşmak için para arzını arttırmaya meyillidir. Aksi takdirde bunların alternatifi gizli işsizlik, atıl kapasiteli endüstri ve durgunluktur ki bu da sabit para arzıyla bazı malların fiyatlarını düşürerek yavaş uyum sağlayan bir ekonominin ortaya çıkmasına neden olur.

Parasal görüş, para arzına ağırlık vererek genel fiyat seviyesi, üretim ve istihdam gibi konuları işler. Parasal politikalar sürekli ve yalnız başına uygulandığında istenen

sonuçları veremeyen bir bakış açısıdır. Tam gerçeği ifade etmemesine ve paranın devir hızındaki varyasyonun açıklanamaz olmasına rağmen "paranın miktar teorisinden" çok şey öğrenilebilir. Para arzı, enflasyona sebep verilmeden üretim seviyesinin büyüme oranında arttırılabilir. Belli seviyedeki bir enflasyona tolerans gösterilebilir çünkü, bu enflasyon seviyesi reel geliri ve fiyatları, nominal ücret ve fiyatları düşürmeden değiştirir ve böylece ücret ve fiyat esnekliğini arttırır. Para politikasında belirtilen yaygın kanaat, tolerans gösterilmesi istenen enflasyon oranı %3, gayrisafi yutiçi hâsılanın büyüme oranı %5 olduğunda para arzının %8 oranında arttırılabileceğidir. Bu

Enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasındaki negatif güçlü bir ilişkiyi gösteren “**philips eğrisi teorisi**” yıllar önce ortaya atılmış ve yayınlanmıştır. Bu eğride ifade edilmek istenen husus, eğer bir ülke enflasyona tolerans göstermek istiyorsa, düşük işsizlik oranlarına sahip olunabilir. Ortaya atılan bu fikir ve “keynes ekolü”, para ve mali politikaları kullanarak düşük işsizlik oranlarına ulaşmak için hükümetleri teşvik etmiştir. Bununla beraber, bu gibi makroekonomik politikaların kullanımıyla işsizlik oranını doğal olan uzun dönem denge oranının altında sürekli olarak tutmak mümkün değildir. Her bir ekonomi, mevcut yapısına bağlı olarak herhangi bir zamanda doğal bir işsizlik oranına sahiptir. Diyelim ki %6’lık işsizlik oranında insanlar, çeşitli nedenlerle veya iki iş arasında işsiz olabilirler. Dolayısıyla parasal politikalarla doğal işsizlik oranının altına işsizlik oranını düşürmek mümkün ve aynı zamanda doğru olmayabilir.

“**Rasyonel beklentiler teorisi**”, hükümetlerin niye makroekonomik politikaları kullanarak işsizliği doğal oranın altına düşürmek istediği zaman yüksek işsizlik oranı ve yüksek enflasyona (stagflasyona) neden olduklarını açıklamaktadır. Enflasyonun yükseldiği bir safhada parasal-mali teşvik unsurları, banknot para arzını ve toplam arza nispeten toplam talebi artırır. Daha fazla paraya sahip insanlar, reel mal ve hizmetleri satın almaya kendilerini yönlendirerek ürün fiyatlarının artmasına neden olurlar. Bu fiyat artışlarından dolayı firmalar, ilk başta satın aldıkları malların fiyatlarının arttığını fark edemeyen ve dolayısıyla aslında reel ücretleri artmayan işçilerden daha fazla istihdam etmek için nominal ücretleri artırırlar. Firmalar ve işçiler reel fiyat ve ücretlerin gerçekte artmadığını anlayınca ekonomi, daha önce mevcut olan dengedeki işsizliğe döner. Firmalar ve işçiler, ilk olarak ortaya çıkan parasal ve mali politikaların etkisinden dolayı aldanabilirler. Fakat “rasyonel beklentiler teorisine” göre firmalar ve işçiler bu hatayı sistematik olarak yapmazlar, çünkü parasal ve mali etkileycilerin geçici etkilerine nasıl karşılık vereceklerini öğrenmiş olurlar.

Mevcut fiyatların aynen kalacağını varsayan saf beklentiler, davranışların her zaman rasyonel olmayacağını göstermektedir. Fakat insanlar zamanla öğrendiklerinden dolayı parasal ve mali etkenlerin çok tekrarlanması onların etkisini azaltacaktır. Bu durum, “rasyonel beklentiler teorisinin” doğruluğunu gösterir. Parasal-mali etkileyiciler, bir istikrar veya ekonomik daralma devresinin takip ettiği enflasyonun olduğu bir ekonomik genişleme ortamını hazırlarlar. Enflasyon baskısı altında oluşan ortalama gelir ve istihdam, anlamlı parasal ve mali politikalarla elde edilecek gelir ve istihdamdan büyük değildir ve hatta küçük bile olabilir.

Bu teorik çerçeveden alınacak ders, aşırı parasal-mali etkileyiciler, milli gelir ve istihdama ortalama olarak bir şey ilave etmez. Fakat bunun yerine ileriki konularda detaylı olarak ele alınacak olan ciddi maliyet-fiyat sıkışması, nakit-akışı sıkıntısı, reel servet kaybı ve istikrarsızlık gibi tarımsal problemlere neden olurlar. Doğal işsizlik oranını düşürmek için kullanılan parasal-mali politikalardan kaçınmak lazımdır, çünkü doğal işsizliği azaltmak ancak yapısal politikalarla mümkündür.

3.4. Yapısal Politikalar

Yapısal politikalar, makro değişkenleri etkileyen parasal, mali ve ticari ölçüler dışındaki diğer birçok kamu politikalarını içine alır. Yapısal politikalar;

- kaynakların tahsisinde özel ve kamu sektör seçimi,
- Kamu İktisadi Teşekkülleri aracılığıyla ürün pazarlamak veya girdi arz etmek
- işçi ve endüstri monopollerini teşvik edici veya caydırıcı kural ve düzenlemeler,
- asgari ücret kanunu ve bunlar gibi diğer metotları içerir.

Bu politikalar, mevcut parasal-mali politikaları, geliri ve istihdamı da etkilerler. Gelişmekte olan ülkelerde hükümetler, kısa ömürlü olduğundan genellikle hiç de sağlıklı olmayan bilgilere dayanılarak kısa dönemli politikaları takip ederler. Bunun bir sonucu olarak hükümetler kısa dönemli gelişme faaliyetlerini yapmaya eğilimlidirler. Örneğin, gelişmiş ülkeler yüksek seviyede asgari ücret öderler. Neden biz de asgari ücret kanunu çıkararak geri kalmış ülkelerde endüstriyi fazla ücret ödemeye zorlamayalım. Gelişmiş ülkeler traktör kullanıyor, neden biz de traktörü ve diğer işçiyi koruyan girdileri destekleyerek gelişmekte olan ülkelerdeki gibi işçi başına üretimi ve dolayısıyla yaşama standardını hızlı bir şekilde geliştirmeyelim. Gelişmekte olan ülkeler bunlar ve benzeri düşüncelerle yapısal politikalar oluşturulabilir. Buradaki sorun, bu ve buna benzer yapısal politikalar ve değerlendirmeler verimliliği olumsuz

yönde etkilemektedir. Örneğin, suni olarak yükseltileen ücretler işsizliğı ve endüstrinin atıl kapasitesini arttırırken, işçilerin verimliliğini arttıran insan ve fiziki sermaye yatırımlarının yeterli olmaması sonucu ekonomik büyümeyi yavaşlatır. Masrafı gelirini geçen sermaye ve teknolojinin üretimde kullanılması milli geliri düşürür. Bu yüzden makroekonomik politika, mantıklı bir mikroekonomik politikadan ayırt edilemez.

Arzu edilen bir mikroekonomik politika, makroekonomik bir politika için gerekli olabilir fakat yeterli şart değildir. İstenilen mikroekonomik bir politika, teknik etkinlik, yani firmaların en yüksek üretim fonksiyonu, eş ürün eğrisi veya üretim imkânları eğrisi üzerinde mevcut kaynaklarla çalışılmasına önem verir. Bu politika aynı zamanda özel tasarrufların, iş gelirlerinin ve diğer kaynakların en yüksek geliri sağlayacak kullanımlarına tahsis edilmesi üzerinde durur. İyi bir mikroekonomik politika, piyasadaki aksaklıkların düzeltilmesi ve kamu mal ve hizmetlerinin sağlanmasına da önem verir. Bu konuda en kullanışlı kural, hükümetlerin gelir azaltıcı değil arttırıcı yapısal politikalar takip etmesidir.

Ayrıca, makroekonomik politika olarak kabul edilmeyen bazı politikalar vardır ki bunlar, ulusal ekonominin performansı üzerine güçlü etkilere sahip olabilirler. Örneğin özgür bir medya, verimsizliğı ortadan kaldırma ve iş hayatındaki rüşveti ortaya çıkarmada hazır ve önemli bir güçtür. İstenen makroekonomik sonuçlar, sadece uygun politikalara değil, aynı zamanda toplumdaki verimsizlik ve bozulmanın minimum bir seviyeye indirilmesine de bağlıdır. Görevlendirmede liyakatin dikkate alınmaması, çalışanların işlerini sevmemesi yanında sevmediğı işi bırakma gibi bir çaba içinde olmaması ve işini iyi yapanla yapmayan arasında bir ayrım yapılmaması gibi önemli problemler, ekonomide verimsizliğe neden olmaktadır. Kültür, iş ahlakı, ahlaki standartlar, müteşebbislik arzusu da istenen makroekonomik sonuçların alınmasında önemli faktörlerdir.

Bir ekonomide, iş ahlakı, rasyonel çalışan kurumlar, kayıtlı ekonomi, rasyonel kişisel ilişkiler, teşvik ve caydırıcı mekanizmalar, özgür ve disiplinli bir çalışma ortamı ve işini sevmeye, benimsemeye ve önemsemeye gibi unsurlar olmadığı sürece makroekonomik politikaların etkileri sınırlı olacaktır. Bu ortam ve şartların oluşturulması ise uzun soluklu bir eğitim sürecini ve doğru uygulamaların teşvik edilerek yaygınlaşmasını gerekli kılmaktadır. Bu süreci hızlandırmanın bir yolu ise, bu unsurlar açısından gelişmiş ekonomilerle temas kurmak, ikili ilişkileri arttırmak ve ülkeler arası hareketliliğini arttırmaktır. Bu anlamda Avrupa Birliğine üyelik süreci önemli bir fırsattır.

3.5. Makroekonomik Politikalarla Tarım Arasındaki İlişki

Önceki kısımlarda tartışılmak istenilen makroekonomik politikaların temel unsurları;

- para arzındaki artışın, öngörülen büyüme hızı artı enflasyon oranı kadar olması,
- ekonomik durgunlukta hükümet bütçesinin açık vermesi fakat bu açığın, reel GSYİH'daki artıştan büyük olmaması,
- tam istihdam durumunda bütçenin fazlalık vermesi veya dengede olması,
- doğal işsizlik oranını düşürmek için ticaret ve rekabet ile ilgili engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik yapısal politikaların takibi ve
- döviz kuru ve faiz oranlarının piyasada oluşmasına izin verilmesi veya en azından bunlara yapılan müdahalelerin sürekli olmaması olarak özetlenebilir.

Bu anlamlı politika ilkeleri çok nadir olarak izlenmektedir. Mali ve parasal politikalar, ölçülü olma yerine genellikle çok fazla genişlemeci ve kısıtlayıcı olmuşlardır. Mali ve parasal politikaların genişlemeci ve kısıtlayıcı etkileri dikkate alındığında dört politika alternatifi (A, B, C ve D) ortaya çıkmaktadır. Bunu aşağıdaki gibi şematize edebiliriz.

	<u>P a r a P o l i t i k a s ı</u>	
<u>M a l i P o l i t i k a</u>	Genişlemeci	Kısıtlayıcı
Genişlemeci	A	B
Kısıtlayıcı	C	D

Hem mali hem de parasal politikaları hızlandırıcı ve arttırıcı bir rol oynayan A politika alternatifi çok hızlı bir enflasyona neden olduğundan geçici bir politikadır. Hem mali hem de parasal politikaları aşırı derecede kısıtlayıcı bir rol oynayan D seçeneği, ekonomik durgunlukla sonuçlanır ve bu yüzden geçici bir politikadır. Seçenek B ve C uzun süreli olarak tahammül edilemeyecek politikalar olmalarına rağmen, A ve D'ye göre daha uzun bir süre uygulanabilen ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak kullanılan politikalardır.

Toplam Talep ve Arz: Parasal ve mali politikalar toplam arz ve talebi etkileyerek milli gelir ve genel fiyat seviyelerini belirlerler. Milli gelirdeki büyüme oranı ve enflasyon oranı, bir ülkenin ekonomik performansını ölçmede kullanılırlar. B ve C politikaları özellikle ani olarak uygulanırsa toplam talebi, toplam arza oranla daha çok uyaran politikalardır. Hükümetler, B politikasıyla harcamalarını artırarak doğrudan, C politikasıyla para arzını artırarak dolaylı olarak talebi etkilerler. Piyasaya arz edilen bu para, kişi ve firmaların eline kullanılacak para olarak geçeceği için talebi etkiler. Mal ve hizmetlere oranla daha fazla para bulunması, piyasada para-mal dengesizliğine dolayısıyla enflasyona sebep olur. Açılım döneminde bu politikalarla ekonomi

uyarılarak istenen ekonomik sonuç elde edilebilir. Beklenen reel faktör getirileri ve ürün fiyatları gerçekleşmezse, istikrarlı dönemde meydana gelen kayıplar, açılma safhasındaki kazançlarla denkleşecektir. Kısa dönemin aksine uzun dönem büyüme oranı, mali ve parasal politikalara fazla duyarlı değildir. Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal ürünlere olan talep, tüketici gelirindeki büyümeden önemli ölçüde etkilenir. B ve C politikaları açılma döneminde çiftçi gelirini arttırmaya istikrarlı dönemde tarımsal geliri geciktirmeye eğilimli olduklarından, tarımsal ekonominin istikrarsızlığına katkıda bulunurlar. Fakat uzun dönemde çiftçi gelirini ve istihdamı azda olsa arttırırlar.

İşgücü: Burada ücret ve işsizlik oranını belirleyen işgücü piyasası hakkında fazla bir açılım yapılmayacaktır. Fakat şu belirtilmeli ki, sendikalar yoluyla organize olmuş işçilerde ekonomik gücün toplanmasına izin vererek veya kanun yoluyla elde edilecek olan yüksek asgari ücretlerle gelişme sürecini kısaltmak gibi bir düşünce, gelişmekte olan ülkelerin önemli bir problemi olmaktadır. Hâlbuki bu durum, gelişmekte olan ülkeler için mukayeseli bir üstünlük olan ucuz işgücü potansiyelinden bu ülkeleri uzaklaştırmaktadır. Bu güç yabancı yatırımları teşvik eder ve ülke içindeki istihdamı arttırır. Tarımdaki ilerleme, gelişme sürecinde tarımdan ayrılacak işgücüne iş imkânları bulmaya önemli ölçüde bağlı olduğundan, endüstriyel büyümeye yardımcı olacak ortamın sağlanması, gelişmekte olan ülkeler açısından çok önemlidir. Yani kırsal sanayinin geliştirilerek, tarımsal faaliyetten ayrılacak işgücünün buralara kanalize edilmesi gerekir.

Bu gibi bazı durumlarda; örneğin büyümenin yavaş olması halinde, verimliliği arttıracak girdileri üreten hafif endüstriler tarımsal verimliliği arttıracaktır. Gelirdeki sürekli artış, işgücü ve materyal sermayesine yatırılarak, işgücü daha verimli hale getirilebilir. Bu yolla sermaye yoğun ve yüksek ücretli bir endüstri oluşumuna temel sağlanacaktır. Verimli bir tarım, endüstri işçileri için düşük maliyetli gıda, endüstri için ise hammadde sağlar ve piyasa oluşturur. Dolayısıyla, dengeli bir tarımsal ve endüstriyel büyüme, kişi başına düşen ulusal gelirdeki büyümeyi teşvik eder.

Finansman Piyasası ve Faiz Oranı: Uzun dönemde, faiz oranları iki temel güç tarafından belirlenir. Bunların birincisi, tüketicinin gelecekte yapacağı tüketimi bugün yapması için ödediği prim veya getiri oranı, ikincisi ise bugün tüketeceğini gelecekte tüketme arzusundan doğan yatırım için beklenen getiri oranıdır. İnsanların çoğu gelecekte ziyade bugün tüketmeye meyilli olduklarından dolayı getiri oranı pozitifdir.

Firmalar ve fertler, gelecekteki tüketimlerini artırmak için tasarruf ederek bir hizmet yaparlar ve bu hizmet için bir karşılık ödenir ki bu faiz oranıdır. Faiz oranı, finansman piyasasında işlev gören arz ve talep güçlerinin bir sonucudur. Yüksek faiz oranı tasarrufu teşvik eder ve finansman sermayesinin arzını arttırır ki bu da ekonomik büyümeyi hızlandırır. Fakat yatırımı caydırır ve sermayeye olan talebi azaltır ki o da büyümeyi önler.

Reel piyasalarda borç verebilen finansal kaynakların kısa dönem arzı, sadece tasarruflardan değil aynı zamanda para arzı ve diğer faktörler tarafından belirlenir. Borç verebilen finansman kaynakları için olan talep, sadece yatırım üzerine olan beklenen gelir tarafından etkilenmez, fakat aynı zamanda kullanılabilecek nakit paraya olan ihtiyaç gibi faktörler tarafından da belirlenir.

Getiri oranları (faiz) ise işin içindeki riske göre değişir. Riskten kaçma daha çok olduğundan, getiri oranları riskli yatırımlarda güvenilir yatırımlardan daha fazladır. Yüksek faiz oranları, eldeki mevcut mal stoklarının maliyetlerini yükselterek rezervleri düşürürken fiyat istikrarsızlığını artırabilir.

İki çeşit faiz oranı kavramını bilmek önemlidir. Birincisi nominal yani cari faiz oranıdır. İkincisi ise, piyasa faiz oranından enflasyon oranı çıkarılarak elde edilen reel faiz oranıdır. Örneğin piyasa faiz oranı %17 ve enflasyon da %8 ise reel faiz oranı %9'dur. Yani bu demektir ki insanlar eğer %9 veya daha fazla reel bir gelir elde edebilirlerse, ilerisi için tasarruf veya yatırım yapacaklardır. Gelişmiş ekonomilerde faiz oranları çok düşük hatta sıfıra yakındır. Bu durum özellikle firmaları, paradan para kazanma yerine yatırıma yönlendirmektedir.

Finansman piyasasının tarım üzerine önemli bir etkisi vardır. Genişlemeci (gevşek) mali ve kısıtlayıcı (sıkı) para politikasını (B) yürüten hükümet, açıklarını finanse etmek için yapılan tasarrufları talep eder, yani harcamaları artırır. Nispeten sınırlı olan finansman kaynaklarına olan bu talep, özel sektör talebi ile birleşir ve reel faiz oranını yükseltmeye neden olur. Bunun ilk ve hemen ortaya çıkan sonucu, firma ve fertlerin karşılaştığı yüksek faiz masrafıdır. Diğer etkilere birisi de çiftçilerin reel servet kaybı ve nakit para akışı sıkıntısı çekme probleminin ortaya çıkmasıdır. Çünkü reel faizi oranındaki artış, arazi değerini düşürürken üretimdeki finansman maliyetini de önemli ölçüde artırır.

Beklenmeyen enflasyon getiren genişlemeci para politikası (C) altında, çiftçiler gerçek servet kazancının artmasından faydalanırlar. Orta ve uzun vadeli krediler üzerine olan

faiz oranları sabit olduğu zaman beklenmeyen enflasyon, reel faiz oranını düşürür ve dolayısıyla borçluların yükü azalır. Genelde bütün çiftçiler borçlu olduğundan kredi verenlerin zararına hem düşük reel faiz oranından hem de servetlerindeki artıştan dolayı bu sonuçtan kazançlı çıkarlar. Mevcut varlıkların değeri reel faiz oranı ile ters orantılıdır. Düşük reel faiz oranı bugünkü değeri yükseltirken, düşük faiz masrafları yanında, C politikasıyla reel servet kazancı sağlanır.

Genişlemeci mali politikaya sahip olan seçenek B, reel anlamda servet kaybına sebep olur ve finansman açısından çiftçiyi sıkıntıya sokar. Çiftlik arazisinin bugünkü değeri, reel faiz oranı ile ters orantılı olduğundan B politikası altındaki yüksek reel faiz oranları çiftlik aktiflerinin değerini düşürür ve reel sermaye kayıplarına neden olur. Yüksek orandaki reel faiz masraflarının oluşması sonucu fiyat-masraf sıkışması ve dolayısıyla finansman stresi ortaya çıkar.

Türkiye’de makroekonomik politikalar ve tarım ilişkisine güzel bir örnek

Türkiye’de 2009 yılında 17,00 ₺ olan perakende kırmızı et fiyatları, 2010’lu yıllarda 25.00 ₺’ye ve sonrasında 30,00 ₺’ye çok hızlı bir şekilde yükselerek dünya fiyatlarının çok üzerinde yerini aldı. Bunun nedenleri üzerine çok tartışmalar yapıldı. Mutlaka bu fiyat artışlarında, damızlık hayvan sayısının azalması, besiciliğin fiyat dalgalanmaları ve girdi maliyetleri nedeniyle ekonomik faaliyet olarak cazibesini kaybetmesi gibi faktörlerin etkisi olduğu söylenebilir. Ancak en önemli etki, son 10 yılda kriz yılları hariç Türkiye ekonomisinin yüksek oranlarda büyüyerek kişi başına gelir seviyesinin artmasıdır.

Türkiye’deki nüfus et tüketimi açısından doyum noktasının çok altında ve çok sayıda insanın et tüketiminin çok düşük olduğu bilinmektedir. Son yıllardaki gelir seviyesindeki artışlar, hayvansal ürünlere ve özellikle tüketim açığı olan kırmızı ete olan talebi hızlı bir şekilde artırmıştır. Dış arzın (ithalat) izine bağlı olması ve iç arzın bu talebe hemen cevap verememesi fiyatların yükselmesine neden olmuştur. 2011 yılında Avrupa’dan et ithalalarına izin verilmesi fiyatı 23,00 ₺’ye geriletmiştir.

Görüldüğü üzere ekonomik büyümeyi sağlayan makroekonomik politikalar, tarımdaki bir alt sektörü nasıl etkilemekte ve yönlendirmektedir. Türkiye’de artık tarım sektörü ekonominin lokomotifi değildir. Diğer sektörlerdeki ekonomik gelişmeler tarımı yönlendirir duruma gelmiştir. Buradan hareketle, genel ekonomik kalkınmanın hem de tarımsal ürünlerde iç talep artışını sağlayarak hem de tarım sektöründeki kurumları geliştirerek tarım sektörünü kalkındıracağını söyleyebiliriz.

Buradan hareketle şu genelleme yapılabilir. Tarım sektörünün gelişmesi, makroekonomik anlamda büyümeye ve ekonominin bir bütün olarak gelişmesine bağlıdır. Dünyanın hiçbir yerinde bir ülke yoktur ki ekonomisi gelişmiş ancak tarım sektörü gelişmemiş olsun. Bunun tersi de ifade edilebilir.